

Димитриј Трибушњи

Доњецк

zhivoirodник@gmail.com

## Тајна присуства: увод у онтологију преподобног Јустина Ћелијског

*Сажетак:* Ова студија посвећена је до сада практично неистраженом аспекту стваралаштва преподобног Јустина Ћелијског – његовој онтологији. Предлажемо реконструкцију онтологије Јустина Поповића као система. Притом разматрамо кључне системобразујуће појмове – логос и логосне силе. Истражујемо однос између тварног и нетварног, природног и надприродног. Предлажемо да се учење преподобног Јустина одреди као православни „панентеизам“ или као онтолошки „монодуализам“. Разматра се веза између онтодинамике и хамартологије, христологије, еклисиологије и есхатологије. Покрећемо питање о изворима онтологије преподобног Јустина. Посебну пажњу посвећујемо проблему утицаја богословља Григорија Паламе и руске религијске философије на светоанзор Поповића. Онтологију преподобног Јустина одређујемо као оригиналну синтезу патристике и руске религијске философије, којом су се софиолошке интуиције претходника оцрквениле. Примећујемо и смену дискурса: од теологије преподобни Јустин прелази ка доксологији.

*Кључне речи:* Логос, логосне силе, теоцентричка онтологија, символ, православни панентеизам, онтолошки монодуализам, онтодинамика, свејединство, софиологија

Рад који је пред нама посвећен је светоанзору (мировиденију) – онтологији преподобног Јустина Ћелијског (Поповића). Истакнути српски богослов предложио је оригиналан модел света, икону узајамног односа Створитеља и твари. Нажалост управо тај вид његовог стваралаштва до сада није нашао своје истраживаче.<sup>1</sup> Сам отац Јустин, иако је имао склоност ка систематизацији, није сабрао у једно, нити је систематизовао своје расуте (разрознене) интуиције. У „Тајни присуства“ ми предлажемо посебну реконструкцију система онтологије Преподобнога. Како следи из подна слова, рад не претендује на заокруженост и завршеност.

Онтологија преподобног Јустина узводи према новозаветном аналогу првих глава књиге Постања – к Прологу Јеванђеља по Јовану. Управо ту је,

<sup>1</sup> Библиографија преподобног Јустина даје се у следећим издањима: *Човек Божијевека Христа: сјоменица = Festschrift = homage* / Уредио епископ Атанасије. – Београд: Наследници оца Јустина Поповића; Требиње: Манастир Тврдош, 2004. – с. 352–382; Лубардић, Богдан. Јустин Ћелијски и Русија: путеви рецепције руске философије и теологије / Богдан Лубардић. – Нови Сад: Беседа, 2009. – с. 179–211.

по први пут у хришћанском богословљу, употребљен један од кључних античких појмова *Λογος*, и то ради именовања Друге Ипостаси Пресвете Тројице. Као и у томе претходећој традицији, тај појам је служио сврси приближавања ка тајни стварања. Такође, свети апостол и јеванђелиста Јован није напросто поновио интуиције древних мислилаца. Он је антички облик напунио новим садржајем. Антички логос наступао је као посредник, као веза између идеалног и материјалног. Логос светог Јована није идеја, није сила, него сушта Личност створитеља здања света (мироздание).

Преподоби Јустин развија логосологију пролога Јеванђеља по Јовану. Он такође тврди: „Извори онтологије и феноменологије Православља налазе се у Богочовеку“.<sup>2</sup> Такође, српски богослов разликује Логос, логосе и логосне силе. Сагласно оцу Јустину, логоси јесу „нематеријалне, невидљиве мисли“ Логоса<sup>3</sup>, замисли Божије о свету и човеку, сходно којима се ствара постојеће биће (сущее). Тако, видљива природа јесте „материјална пројекција нематеријалних, невидљивих мисли („логоса“) Божјих“<sup>4</sup>. Оваплоћење логоса савршава се посредством светлосних логосних сила. За преподобног Јустина „... и човек, и твар, и све што постоји изаткано је од светлости“<sup>5</sup>. У његовом гледишту логосна светлост се фактички пројављује као метафизичко, духовно тело света: „... она је разливена по свеколикој твари [...] изнад – космичке и више – сунчане светлости, увек сијајућа и сада сијајућа понад физичких светила“<sup>6</sup>.

Томе подобне мисли ми такође сусрећемо код светог апостола и јеванђелисте Јована Богослова: „У њему беше живот, и живот беше светлост људима“ (Јн 1:4). Надаље, ако је у наведеном фрагменту могуће разматрати „светлост“ као узвишену поетичку метафору, онда је за светог Јустина логосна светлост – реалност. Он чак спроводи паралеле са савременом физиком. У свом тумачењу Јеванђеља по Јовану српски богослов примећује: „Материја [...] се састоји из фотона, из светлосних зрнаца. Све што улази у живот људски саткано је од светлости, од светлосних сила и светлосне материје“<sup>7</sup>. Божанске логосне силе саздају кретање у свету, покрећу развој

<sup>2</sup> Преподобный Иустин (Попович). Достоевский о Европе и славянстве. – СПб.: Издательский дом Адмиралтейство, 1998. – с. 228.

<sup>3</sup> Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и гносеологические главы. 27. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. 1. Жизнеописание. На Богочеловеческом пути. Путь Богопознания. – М.: Паломник, 2004. – с. 348.

<sup>4</sup> Тамо.

<sup>5</sup> 5. Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и богословские главы. Стосло-вие второе. 20. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. 1. – с. 126.

<sup>6</sup> Тамо.

<sup>7</sup> Преподобни Јустин Ђелијски (Поповић). Тумачење светог Еванђеља по Јовану. Svetosavlje.org. В. ткф. Подвижнические и богословские главы. Стосло-вие второе, 20. О интере-

твари: „Ово рођење потомака из предака, плодова из семена; ово незадрживо одживљавање живота у безброј [...] облика – све то бива по тајанственом деловању тих логосних стваралачких сила, стављених у суштину свих твари при стварању“<sup>8</sup>. Изворност стварности одређује се односом саодговарања према логосу као Божанској идеји и према постојању логосних сила. Следујући преподобном Јустину, „жити значит логосовати“<sup>9</sup>. Другачије речено: „Реалност уствари и није ништа друго до логосност. Оно што природу чини природом, и човека човеком, и душу душом, и материју материјом, и небо небом, и земљу земљом, и живот животом, и биће бићем јесте – логосност“<sup>10</sup>.

Разликујући Логос, логосе и логосне силе, отац Јустин њих не раздељује. За разлику од Логоса, ни логоси ни логосне силе не јављају се као самостални стваралачки субјекти. Радије, они се могу разматрати као посебни начини (модуси) Божанског бића. Тварно се ствара нетварним и захваљујући томе нетварно тајанствено присуствује у тварном. Слично томе како се разликују Логос и његове логосне силе, наине ми њих уједно не раздељујемо, тако не можемо да спроведемо ни оштру границу између природног и благодатног: „Прелаз природног у надприродно и надприродног у природно веома је тајанствен и загонетан, он не подлеже контроли људског површног духа. Кроз невидљиве протоелектроне и фотоне савршава се преливање надприродног у природно, недиљиво у видљиво. А кроз тајанствене фотоне душе остварује се преливање светлосних логосних сила Бога Слова (Логоса) у људско биће“<sup>11</sup>.

Створитељ и творевина не стоје у радикалном растојању. Међу њима се чува „онтогенетско сродство“<sup>12</sup>. Преподобни Јустин не прихвата онтолошки дуализам западног богословља који раздељује природно и натприрод-

совању архимандрита Јустина за савремену физику в.: Жан Бес, професор књижевности. Духовно наслеђе оца Јустина Поповића // Човек Богочовека Христа. – с. 207.

<sup>8</sup> Преподобный Иустин (Попович). Экклесиология // Преподобный Иустин (Попович). Догматика Православной Церкви: Экклесиология. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2005. – с. 44.

<sup>9</sup> У оригиналу: „живети значи логосовати“. Тумачење светог Еванђеља по Јовану.

<sup>10</sup> Преподобный Иустин (Попович). Достоевский как пророк и апостол православного реализма. // Преподобный Иустин (Попович). О рае русской души. Достоевский как пророк и апостол православного реализма. – Мн.: Изд-во Лучи Софии, 2001, – с. 15.

<sup>11</sup> Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и гносеологические главы. 30. – с. 349–350. Ср.: „Православна Црква не спроводи раздељивање између природног и надприродног откривења. Природно откривење најпотпуније се сазнаје у светлу надприродног откривења“. Dumitru Staniloae. The Experience of God. Holy Cross Orthodox Press. Brookline. Massachusetts, 1994. – с. 1.

<sup>12</sup> Цит. по Азбучник богочовечних мисли Аве Јустина / Изабрала и приредила Невенка Пјевач. – Београд: Звоник, 2006. – с. 25.

но. Он категорички одриче саму могућност чисте, аутономне природе: „У самој ствари суштина саме видљиве природе јесте натприродна; натприродност – то је душа природног, душа природе“<sup>13</sup>.

Творевина је – символ Створитеља. У контексту богословља преподобног Јустина Српског символ је онтологичан. Он не указује на одсуствујућег већ остварује присуство. По томе створено поприма својство Стварајућег (Сотворившег): „... свака твар је – символ бесконачности. Ту истину осећа свако ко се макар једном погрузио у тајну ма које ствари. У тој свеопштој тајанствености постиже се једно: јединство оностраног и оностраног“<sup>14</sup>.

А опет, притом се међу Богом и светом очувава растојање, граница. Твар никад неће постати Створитељ. Преподобни Јустин није пантеиста. Он не допушта еманацију, ишчезнуће личносног. Концепцију српског богослова могуће је одредити као православни „панентеизам“ или као онтолошки „монодуализам“.

Потребно је надаље од онто–логије прећи онто–динамици. Творевина је логосна, не само по свом происхођењу, већ и по својој циљу: уколико је саздана Логосом за Логос. Свет је незавршен. Сачувано растојање између Бога и универзума задаје кретање – кретање од твари ка Творцу: „Логосна једноциљност у васељени свезује малену бубицу са величанственим сунцем, човека са анђелом и атомом“<sup>15</sup>. Кретање возглављује човек: „Бог је у тесто човековог бића положио квасац пламеног стремљења ка Христу, како би и човек, и са њиме сва твар, стремили ка Христу. Отуда твар, по својој бићу, стреми ка Христу као према својој природној центру и циљу“<sup>16</sup>. Приметимо да је материја теоцентрична независно од човека: „... саздана Богом Словом, материја је већ самим тим богоцентрична [...] јер саздана Богом Словом, материја је својим најунутрашњијим нервом богољубива, христољубива“<sup>17</sup>.

<sup>13</sup> Преподобный Иустин (Попович). Догматика Православной Церкви: Пневматология. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2007. – с. 58. Види такође: „... за боголико људско биће Божанско се не јавља као нешто надприродно, јер оно је од искона њему природно, иманентно, природно. Биће наше боголике душе у суштини је створено из божанског, из боголиког, из надприродног... Наше биће је по природи надприродно, божанствено, боголико...“ (Преподобный Иустин. Экклесиология. // Собрание творений преподобного Иустина [Поповича]. – Т. III. – Догматика Православной Церкви. Сотериология. Экклесиология. – М.: Паломник, 2006. – с. 385).

<sup>14</sup> Преподобный Иустин (Попович). Средоточие трагизма. // Преподобный Иустин (Попович). Философские пропасти. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. – с. 23.

<sup>15</sup> Преподобный Иустин (Попович). Экклесиология. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. III. – с. 345.

<sup>16</sup> Иустин (Попович), архимандрит. Православная Церковь и экуменизм. – М.: Изд-во Московского подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1997. – с. 91.

<sup>17</sup> Преподобный Иустин (Попович). Пневматология. – с. 452.

Притом, у контексту учења о „логосном свејединства“<sup>18</sup>, раздјељење између материјалног и идеалног, човека и света (осим у искључиво мисленом смислу) јавља се као недопушта апстракција. Онтологија аве Јустина јесте – онтологија отворености, другости и јединства. Природно и натприродно, Створитељ и творевина обједињени су општом судбом и не могу се разматрати као аутономна, раздвојена постојања (существования).

Према учењу српског богослова: „Човек је саздан Богом као макрокосмичко биће, зато је природно и логично да у њему буде макрокосмичко осећање света, макрокосмичко сазнање света“<sup>19</sup>. Адам и његови потомци – нису у себе затворене монаде, него бића отворена свету, онтолошки повезана са свим бићима (сущим): „... сву комплексну твар Адам осећа као своје тело, као свој проширени инструмент“<sup>20</sup>. На другом месту отац Јустин потврђује: „Човек сав изаткан од свих твари = микрокозм. Свака је твар заступљена у човеку: оправдава се човеком, преживљава са човеком његов живот: копија је његове биографије“<sup>21</sup>. У основи тог јединства преподобни Јустин такође види логосност: „... човек вере сву твар осећа као нешто своје, као део себе: то на самом делу и јесте тако јер сва твар је логосна“<sup>22</sup>. Одређујући сопствени правац кретања човек, тим путем, одређује правац кретања све твари.

Од логосне онтологије отац Јустин прелази ка логосној хамартологији, христологији, еклисиологији и есхатологији. Изначално логосно свејединство нарушено је грехом. Грех је „... једина неприродност у природи човека и козмоса“<sup>23</sup>, „... једина алогосност и алогичност у свету“<sup>24</sup>. Како је у логосном, смисленом (логическом) свету могао да изникне грех? Преподобни

<sup>18</sup> Видети на пример: Преподобный Иустин (Попович). Эклесиология. – с. 38, 45.

<sup>19</sup> Преподобный Иустин (Попович). Меж двух философий // Преподобный Иустин (Попович). Философские пропасти. – с. 95.

<sup>20</sup> Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и богословские главы. Стословие первое. 19. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. I. – с. 109.

<sup>21</sup> Преподобный Иустин (Попович). Молитвенный дневник. 4 января 1921 года. // Преподобный Иустин (Попович). На Богочеловеческом пути. – Спб.: Спасо-Преображенский Валаамский монастырь. Изд-во Владимир Даль, 1999. – с. 87.

<sup>22</sup> Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и гносеологические главы. 92. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. I. – с. 377.

<sup>23</sup> Преподобный Иустин (Попович). Подвижнические и гносеологические главы. 2. Ми предлагемо свој превод. У преводу С. Фонова стоји овако: „Грех је једина неприродна категорија у природи човека и козмоса“. // Собрание творений преподобного Иустина (Поповича). – Т. I. – с. 33. У оригиналу стоји: „Грех је једина неприродност у природи човека и козмоса“. (Превод Трибушњија је правилан = „Грех – единственная неприродность в природе человека и козмоса“ – Прим. ирев.).

<sup>24</sup> Преподобный Иустин (Попович). Эклесиология. – с. 45.

Јустин говори о „злоупотреби стваралачких логосних сила“<sup>25</sup>. Пали Адам је изменио правац кретања. Циљ је надаље постала твар, а не Створитељ. Сâмим тим он је одустао од логосности као натприродног присуства, „... устао против боголиког устројства свога бића, напустио Бога и Божје, и свео себе на чисто вештаство, на чистог човека“<sup>26</sup>. Али аутономни, самостални човек, сагласно преподобном Јустину, заправо је получовек или чак подчовек (недочеловек) „... јер је у њега однето све натприродно“<sup>27</sup>.

По свему судећи, и боговаплоћење се савршава ради тога како би се поставила „првобитна логосност света“<sup>28</sup>, и Црква се саздаје ради „ологосења“ човека<sup>29</sup>, ологосења које развија „... осећање и сазнање свејединства света, бића, твари и њихове свециљности, свелогичности“<sup>30</sup>. На крају крајева, свет се враћа ка изаначалном свејединству јер „... сва творевина [Богочовека] саздана је као Црква, и сачињава Цркву“, а „Он је Глава тела Цркве (Кол 1: 18). То је логосно свејединство и логосна целисходност твари [под главом Логоса]“<sup>31</sup>.

Какви су извори онтологије преподобног Јустина Ћелијског? На први поглед одговор је очигледан. Античко учење о логосима, преосмишљено у контексту хришћанске благовести, ми сусрећемо код небеског покровитеља српског богослова – светог мученика Јустина Философа, код Оригена, аве Евагрија и других отаца. Али, ближе од свега преподобном Јустину стоји логосологија преподобног Максима Исповедника. Њу је норвешки истраживач Торстен Толефсен умесно назвао „христоцентричка космологија“<sup>32</sup>. Онтологија српског богослова такође је теоцентрична, тачније: христоцентрична. Та двојица преподобних богослова обједињују разлику Логоса и логосâ, идеју онтогенетичке сродности Створитеља и твари, динамички карактер онтологије<sup>33</sup>. Разликовање логосâ и светлосних ло-

<sup>25</sup> Преподобный Иустин (Попович). Эклесиология. – с. 44.

<sup>26</sup> Преподобный Иустин (Попович). Высшая ценность и непогрешимый критерий. // Преподобный Иустин (Попович). Философские пропасты. – с. 64.

<sup>27</sup> Преподобный Иустин (Попович). Святосаввская философия просвещения. // Андреевский вестник. Пастырско-богословский журнал Одесской Духовной семинарии. – № 18, 2010. – с. 48.

<sup>28</sup> Преподобный Иустин (Попович). Эклесиология. – с. 48.

<sup>29</sup> Там же. – с. 46.

<sup>30</sup> Там же. – с. 46–47.

<sup>31</sup> Преподобный Иустин (Попович). Православная Церковь и экуменизм. – с. 91.

<sup>32</sup> В.: Tollefsen T. T. The Christocentric Cosmology of St. Maximus the Confessor. – Oxford: Oxford University Press, 2008. Рецензија тог истраживања коју је дао А. М. Гагински налази се у: Вестник ПСТГУ: Богословие. Философия. – 2010. – Вып. № 3. 31. – М., 2010.

<sup>33</sup> Сагласно преподобном Максиму: „... свако из умствујућих и словесних [створења], [тј.] ангела и људи, по самом логосу, сходно којем је створено, ‘постоји’ у Богу и ‘ка Богу’ (Јн 1,

госних сила подсећају на концепцију нетварних светлосних енергија светитеља Григорија Паламе. И упркос толиких манифестних паралела стваралаштво преподобног Јустина не јавља се као препричавање кључних интуиција јелинских богослова. Његов светоназор (мировоззрение) у целини је оригиналан.

Уз то, остаје отворено питање о томе у којој мери је ава Јустин добро познавао наслеђе поменутих отаца. Ствар је у томе што су логосологија преподобног Максима и енергетика светог Григорија били поново откривени средином XX века. Немајући приступ архивама и библиотеци преподобног Јустина ми не можемо судити о степену његове упознатости са наведеним учењима. Тако, на пример, ни у житију Паламе, што га је отац Јустин саставио, ни у *Православној философији Исаиине*, ни у његовим проповедима посвећеним другој недељи Великог поста или Преображењу Господњем, ми не сусрећемо специфичан језик или проблематику исихастичког богословља. Преподобни Јустин се не бави решавањем проблема разлике између суштине и енергије, причасности и непричасности Божанству. Колико је нама познато, термин „енергија“ уопште се не среће у његовом речнику<sup>34</sup>.

Својевреме је преподобни Силуан Атонски објаснио зашто монаси не пишу нове књиге: „Већ код многих постоје прекрасне књиге, и они су њима задовољни, а ако би изнеког разлога те књиге нестале, монаси би написали нове“<sup>35</sup>.

Могуће је казати да је у годинама дубоког заборавља светоотачке онтологије управо захваљујући онтологији српског богослова васкрсла омотивна мисао древних. Притом је извршена смена дискурса. Од теологије преподобни Јустин је прешао ка доксологији, од бого-словља ка бого-слављу, од логике ка химни. Онтологија преподобног Јустина је – онтологија песника и сагледатеља (созерцатеља), а не философа и научника. Он не стреми томе да сагради систем: он одустаје од логичких доказа и не покушава да одговори на сва питања, али непрестано има на уму тајну света. Језик

1) – и јавља се, и назива се ‘честицом Бога’ (на рачун, како је речено, свога логоса препостојећег у Богу). Изван је сваке сумње, ако оно задобије кретање сходно том [логосу], обрешће се у Богу у којем као начело и узрок препостоји логос његовог бића...“. *Ambigua 7* // Максим Исповедник: полемика с оригенизмом и моноенергизмом / Сост. Г. И. Беневич, Д. С. Бириков, А. М. Шуфрин. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007. – с. 259.

<sup>34</sup> Као изузетак појављује се „пневматологија“ која сведочи о томе да је у зрелом периоду стваралаштва Ава познавао богословље Паламе и њему посвећену савремену литературу. Дужни смо да приметимо и то да се богословље преподобног Јустина јавља као имплицитно паламистичко. Није случајно да су његови ученици – митрополит Амфилохије (Радовић) и владика Атанасије (Јевтић) – познати истраживачи исихазма.

<sup>35</sup> Архимандрит Софроний (Сахаров). Старец Силуан. Жизнь и поучения. – М.: Изд-во Воскресение, 1991. – с. 67.

оца Јустина је метафоричан: он као да се колеба између језика философије и језика поезије<sup>36</sup>.

Ми претпостављамо да је смена дискурса изазвана не само жељом аве Јустина да се врати ка молитвеном богословљу отаца. Иако за разлику од својих претходника он није стекао школско философско образовање, иако није био укореван у класичној философској традицији – њега, међутим, није могуће називати философским дилетантом. У броју сабеседника преподобног Јустина нису само светитељи него и такви мислиоци какви су Кјеркегор, Ками, Сартр, Хајдегер<sup>37</sup>. У том смислу, знаковито је да је отац Јустин један од оснивача Српског философског друштва. Штавише, кључни појмови Јустиновог благовестија, наиме „свејединство“ или „богочовештво“ допуштају нам да говоримо о томе да је у стваралаштву српског богослова извршена такође и смена философских дискурса.

Не одрекавши се јелинског духовног наслеђа преподобни Јустин је у многоме оцрквенио (воцерковил) руску религијско-философску мисао<sup>38</sup>. До садашњег времена било је прихваћено сматрати да би било „... погрешно прецењивати утицај Достојевског на младог Благоја – Јустина, као и утицај било ког другог светског књижевника, философа и богослова (као, на пример, оца Павла Флоренског)“<sup>39</sup>. Уз то, треба једнако имати на уму, истраживања Богдана Лубардића: *Јустин Ђелијски и Русија: његови рецепције руске философије и теологије* (2009), као и „Павле Флоренски и патролошки радови Јустина Поповића“ (2011), која су показала да је утицај руске мисли на богословље преподобног Јустина незанемарив, посебно у периоду 20-их и 30-их година. Тај утицај је био темељан, додуше не и утемељујућ (основополагајуће). Да је и прво тачно показује, рецимо, чињеница да је идеја Логоса једна од кључних у философији Владимира Ерна<sup>40</sup>.

<sup>36</sup> Висок емотивни полет и својеобразан поетски језик одређују посебност српске богословске традиције. Довољно је поменути имена учитеља преподобног Јустина – светитеља Николаја Српског, ученика Аве – владике Атанасија (Јевтића), или владике Данила (Крстића). У српском богословљу притом постоје и други правци, начини и стремљења, а првопонумена традиција није без умности.

<sup>37</sup> Видети писма преподобног Јустина. „Кјеркегор и евангелско смиреномудрие“, „Святительство Камю без Бога“ // Преподобный Иустин Попович. На Богочеловеческом пути. – с. 164–166, 178–181.

<sup>38</sup> Поетичку и понекад мито-поетичку као што је случај на пример са софиологијом.

<sup>39</sup> Иеромонах (ныне митрополит) Афанасиј. Жизнеописание отца Иустина // Преподобный Иустин Попович. На Богочеловеческом пути. – с. 18.

<sup>40</sup> Видети: Лубардић Б. Јустин Ђелијски и Русија: путеви рецепције руске философије и теологије. – с. 125–126. Ми предлажемо да се такође упореди идеја Богочовештва (Богочеловечества) код Владимира Соловјова и код преподобног Јустина. О томе видети такође: Лубардић Б. „Павле Флоренски и патролошки радови Јустина Поповића: историјат једне рецепције – прилог разумевању почетака ‘неопатристичке синтезе’ у српској теологији“, у



Надаље, идеја онтогенетичког „сродства“ Створитеља и творевине, једнотелесности човека и света, панентеизам и онтолошки монодуализам зближавају мисао преподобног Јустина и са софиологијом. Више од тога, могуће је тврдити да, поистовећујући Софију и Логос, али у сагласности са патристичком традицијом, он саздаје сопствену софиологију без „софијанске“ Софије<sup>41</sup>.

Оригинална мисао је дијалогична по својој природи. Она израста из традиције, али одговарајући на изазове своје епохе. Онтологија преподобног Јустина Ђелијског уједно је ванвремена и савремена. Његово учење о логосној светлости открива сродство са метафизиком средњовековног схоластичара Роберта Гростеста (XIII в.)<sup>42</sup>. У особеностима дискурса оца Јустина такође се предосећа „романтичко“ богословље радикалне ортодоксије<sup>43</sup>

Б. Шијаковић (уред.), Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати, том 9, ПБФ БУ, Београд 2010, 66–165.

<sup>41</sup> Приметимо овде како с обзиром на патристику и Булгакову и Поповићу ближе од свих стоје преподобни Максим Исповедник и светитељ Григорије Палама. Такође је интересантно да познати противник модернизма, преподобни Јустин, није ступио у полемику са оцем Сергијем, о којем је писао: „Професор о. Сергије Булгаков је сав погружен у Христову Истину; он из срца износи сваку истину своју. Мисао његова није мисао, већ живо парче срца његовог. Он говори као исповедник. Изгледа да он и не говори другачије, осим као да се исповеда. Он је заробљеник својих мисли; осећа се, њих је тако много у њему; да би их све изразио, потребан му је не један, већ стотину језика“. (Преподобный Иустин [Попович]. Собор русской молодежи // За Крест Честной и свободу золотую! Русско-Сербское Братство Святых Царя Николая и Владыки Николая, 2004. – с. 109. Слично оцу Георгију Флоровском, премда за разлику од њега не ступа у спор, отац Јустин Поповић предлаже, условно речено, алтернативан софиолошки модел. О преподобном Јустину и његовој критици софиологије в. такође: Лубардич Б. Иустин Челийский и Россия: пути рецепции русской философии и теологии. – с. 74–76.

<sup>42</sup> Аутор указује на епископа линколнског Роберта Гростеста (1168–1253) средњовековног теолога, научника, философа и државника – преносиоца идеја и духа аристотеловски схваћене науке у британски свет, посебно у Оксфорд. Једна од његових кључних идеја јесте та да све извире из светлости и да је светлост оно што рађа и покреће све ствари. Главно дело Гростеста с интенцијом Трибушњија у вези јесте трактат о светлости: Robert Grosseteste, *De luce* (пре 1220). *Прим. ирев.*

<sup>43</sup> Аутор указује на најновију англокатоличку теолошку школу, коренима из Кембриџа, блиску традицијама трактаријанства и Високе Цркве Енглеске, коју утемељују Џон Милбанк (J. Milbank), Кетрин Пиксток (C. Pickstock) и Грејам Вард (G. Ward). Најкраће казано: они позивају на радикалан повратак изворном „супстанцијалном“ хришћанству, дакле и патристичком наслеђу (које за њих укључује једнако мисао Григорија Нисијског и Августина колико и „метафизику учествовања“ Томе Аквинског), и не само томе, али уз задржавање унутрашњег дијалога са савременом реалношћу коју одређује „језички“ (текстолошки, семиотички, лингволошки) поглед на свет. Отуд их не можемо сматрати романтичарским носталгичарима за средњовековљем, или неким добом старијим од тог, већ – како назначује Трибушњи, или, како указује Џенифер Ванг ([J. Wang] на трагу Хјуза и Булимора [J. Hughes, M. Bullimore]) – као теолошки покрет који, поред осталог, „наставља нит“ уз помоћ контра-модерне а потиснуте романтичке традиције“. Дакле, треба лучити та два романтизма: први,

XXI века<sup>44</sup>. С једне стране та мисао продужава линију православног Предања. С друге стране, њу можемо назвати одговором источнохришћанске патристике на концепције свејединства и космизма које су изникле у XX веку. Људској делатности, особеностима гносеологије преподобног Јустина, као и њеним везама са отаџбинском концепцијом космизма, посвећено је наше следеће истраживање: „Тајна учествовања“.

*Са руској њервео Бојдан Лубарџић*

*Примљено: 27.10.2011.*

*Прихваћено: 29.10.2011.*

*Summary:* The present paper is dedicated to an aspect of the work of Blessed Justin Popovic which has hitherto been left practically unexplored – namely, his ontology. We hereby offer a reconstruction of the ontology of Justin Popovic taken as a system. In the process of doing so we analyse the key system-building concepts such as logos and logosal powers. We investigate the relation between the created and uncreated, the natural and supranatural. We suggest that the teaching of Blessed Justin could be determined as Orthodox ‘panentheism’ or as ontological ‘monodualism’. We also explore the connection between ontodynamics and hamartology, Christology, ecclesiology and eschatology. We prompt the question of the sources of Blessed Justin’s ontology. Special attention is given to the problem of the influence of the theology of Gregory Palamas and the Russian religious philosophy, respectively, on the formation of the worldview of Popovic. We determine Blessed Justin’s ontology as an original synthesis of patristics and Russian religious philosophy, by means of which he manages to ‘churchify’ (воцерковляющий) the sophiological intuitions of his predecessors. We also observe the change of discourse: namely, from theology Blessed Justin moves on to doxology.

*Key words:* Logos, logosal powers, theocentric ontology, symbol, Orthodox panentheism, ontological monodualism, ontodynamics, All-unity, Sophiology

---

сентиментални и овај други, који је израз неопходног повратка изворима ради обнове живота у Духу и Истини. *Прим. њрев.*

<sup>44</sup>В.: Джон Милбанк в Москве: Политическое вдохновение и уроки Церкви. – [www pravmir.ru](http://www pravmir.ru).